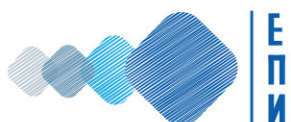

ЛОКАЛНИ ДЕБАТНИ НАСТАНИ:

ГРАЃАН(К)ИТЕ СЕ ПОГЛАСНИ

ЗА ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРАШАЊА

ЛОКАЛНИ ДЕБАТНИ НАСТАНИ:

*ГРАЃАН(К)ИТЕ
СЕ ПОГЛАСНИ
ЗА ОПШТЕСТВЕНИТЕ
ПРАШАЊА*

Локални дебатни настани: Граѓан(к)ите се погласни за општествените прашања

Издавач:
Институт за европска политика - Скопје

Авторка:
Ардита Вејсели

Графички дизајн:
Релатив

Септември, 2021

Овој документ се темели на ставовите на учесниците и учесничките на четирите локални дебатни дискусии одржани во периодот март – мај, 2021 година, организирани во рамки на проектот „АКТ - Активна граѓанска акција за демократија 2.0“, кој го спроведува Институтот за европска политика (ЕПИ) – Скопје во соработка со Универзитетот Стенфорд од САД, а е финансиран од страна на Националната фондација за демократија (НФД) од САД.

Годишниот план за работа на Институтот за европска политика - ЕПИ е поддржан од програмата Цивика мобилитас. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Институтот за европска политика – ЕПИ и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Цивика мобилитас, Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC) или организациите што ја спроведуваат.

Содржина

ВОВЕД	6
ИНСТИТУЦИИТЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА: КЛУЧНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ НА ГРАНКИТЕ НА ВЛАСТ	8
ДОБРОСОСЕДСКИ ОДНОСИ И ЕУ ИНТЕГРАЦИИ: ДО КАДЕ СМЕ И НА КАДЕ СЕ ДВИЖИМЕ?	11
ДЕМОКРАТСКОТО ОПШТЕСТВО ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ПРЕДИЗВИЦИТЕ СО КОИ СЕ СООЧУВА	14
ЕКОНОМИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ЕФЕКТИТЕ НА COVID-19 ПАНДЕМИЈАТА	16

ВОВЕД

Процесот на европеизација и стремежот кон исполнување на европските стандарди веќе подолг период јавува голем интерес помеѓу граѓан(к)ите во однос на индивидуалните цели на Република Северна Македонија. Дополнително, 2020 година, беше обележана од КОВИД-19 кризата, при што на површина ги исфрли главните потешкотии на организација на власта, нејзиното функционирање и начин на справување во кризни моменти. Во период каде државата треба да е целосно обединета и подготвена во однос на справување со главните предизвици за време на пандемијата, слабите и задоцнети реакции на националните власти, предизвикаа генерално негативни реакции кај граѓан(к)ите. Државата ги согледа потешкотиите од самостојното справување со кризата, а пак на граѓан(к)ите им стана јасно каде се пропустите.

Кризата од КОВИД-19 го одложи спроведувањето на некои мерки предвидени во реформските документи како што се Стратегијата за реформи во правосудството, Стратегија за реформи во јавната администрација, итн. Подготовката на амандмани и нови закони исто така беше доведена во прашање, бидејќи работните групи не одржуваа или потешко остваруваа состаноци. Планираните процеси за јавни консултации беа одложени. Остварувањето на различни основни права, како што се пристапот до здравствени услуги и образование е засегнато, при што маргинализираните заедници, како и жените, се непропорционално повеќе погодени.

Овие случувања создадоа ризик за понатамошна поларизација и можно назадување во земјата. Вклучувањето на граѓан(к)ите е од исклучително значење во донесувањето одлуки во политичките процеси. Недостасува сеопфатно политичко планирање што ги преминува партиските и етничките линии и создава консензус за патот напред во политичките реформи. Граѓан(к)ите во голема мера (86%) сметаат дека треба да бидат вклучени во процесите на донесување одлуки.¹ За да се избегне заостанување, потребни се консултации со граѓаните и нивно информирање, со цел да се обезбеди простор за тековниот недостаток на дијалог и нивно вклучување во процесите на креирање политики.

Токму затоа, јавните дебати овозможуваат граѓан(к)ите да ги изразат своите ставови, мислења и грижи во однос на прашања од јавен и политички карактер. Воедно, јавните дебати адресираат и укажуваат на потребни промени и можни препораки. Долгогодишната дебата за процесот на пристапување кон ЕУ, реформи во различни области на општеството, државните институции, животната средина како и актуелното справување со пандемијата се важни теми за граѓан(к)ите. Активното учество на граѓан(к)ите во дискусиите овозможува голем придонес, и приближување на јавноста кон начинот на спроведување политики.

Во периодот од март до мај, 2021 година, Институтот за европска политика – Скопје организираше четири локални дебатни дискусии со 72 граѓан(к)и од различни градови и региони од земјата како: Скопје, Тетово, Охрид, Струга, Источен и Југоисточен регион (вклучувајќи ги градовите Струмица, Делчево, Гевгелија, Кочани, Штип и Берово). Темите кои беа дискутирани на локалните дебатни дискусии, беа утврдени со претходна анализа на анкетите на јавното мислење направени во последните две години.² Според анализата беа утврдени следните теми за дискусија:

1 https://www.iri.org/sites/default/files/final_wb_poll_deck_for_publishing_1.pdf

2 Анкети на јавното мислење направени од страна на организации од граѓанскиот сектор во земјата и меѓународни организации.

1. Институциите во Северна Македонија: Клучни предизвици на гранките на власт;
2. Добрососедски односи и ЕУ интеграции: До каде сме и на каде се движиме?
3. Демократското општество во Северна Македонија и предизвиците со кои се соочува;
4. Економијата во Република Северна Македонија и ефектите од КОВИД -19.

Локалните дебатни дискусии беа организирани во формат каде учесниц(чк)ите во првиот дел од настанот имаа можност да дискутираат меѓусебно, како и со модераторот на настанот. За да се поттикне размислувањето на граѓан(к)ите или да се разјаснат определени прашања до кои дојдоа во текот на дискусиите, секоја од четирите дискутирани теми вклучуваше и посебен дел за дискусија со експерт(ка) на таа област. Според дилемите и прашањата начнати од страна на учесниц(чк)ите, експерт(к)ите одговараа на иситите и дискутираа заедно со нив. Целта на локалните дебатни дискусии беше да се согледаат размислувањата и ставовите на граѓан(к)ите од различни региони во однос на предложените теми, но и да се дадат предлози и препораки за подобрување на квалитетот на живот и демократијата. Воедно, темите, дискусиите и препораките служат и како подготовка за третата Национална дебатна анкета која Институтот за европска политика ја подготвува во соработка со Универзитетот Станфорд од САД.³

Локалните дебатни дискусии и националните дебатни анкети, како форма на политички консултации, кои ги спроведува Институтот за европска политика во соработка со Универзитетот Стенфорд од САД се стремат токму кон вклучување на граѓан(к)ите во сеопфатни дебати заедно со релевантите чинители, како и запознавање и испитување на мислењето на граѓан(к)ите на одредена тема, доколку тие би имале можност повеќе да се запознаат со деталите за истата.⁴

Со цел што поавтентично пренесување на дебатите, извештајот задржува послободна форма и нарација.

3 Повеќе информации за првата Национална дебатна анкета може да најдете во: <https://epi.org.mk/post/7377>

Повеќе информации за втората Национална дебатна анкета може да најдете во: <https://epi.org.mk/post/13728>

4 Според Методот на професорот Џејмс Фишкин: <https://www.youtube.com/watch?v=E-5dU5gKilg>

ИНСТИТУЦИИТЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА: КЛУЧНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ НА ГРАНКИТЕ НА ВЛАСТ

Темелот на секоја држава се нејзините институции и нивното соодветно функционирање а јавните политики играат фундаментална улога во сите области од нејзиниот развој. Дополнително, информираноста на граѓан(к)ите во врска со функционирањето и работата на институциите е од клучна важност за едно демократско општество. Според анкетата на НДИ спроведена во јуни 2020 година, 45% од граѓан(к)ите веруваат дека состојбата во врска со владеењето на правото не се променила а пак 32% веруваат дека се влошила.⁵ Според истата анкета споредна во март 2021 година, недовербата во главните институции меѓу кои судството, јавното обвинителство, парламентот, владата, опстојува.⁶

Исто така јавната администрација игра голема улога во животот на граѓан(к)ите при давање на одредени услуги. Повеќето од граѓан(к)ите се незадоволни од услугите на локалните власти односно општините,⁷ но последните резултати од истражувањата за перцепциите на граѓан(к)ите за јавната администрација направени од Think for Europe мрежата покажуваат дека во последните две години мислењата на граѓан(к)ите се имаат подобро, односно тие сметаат дека справувањето со јавната администрација сега е полесно.⁸ Исто така, тие се повеќе свесни за постоењето на е-услуги и сметаат дека вклучувањето на граѓаните и граѓанското општество во мониторингот на реформите во јавната администрација, резултира со подобрување на услугите.⁹ Но, тоа што останува како барање е сепак поголема отчетност и одговорност од локалните институции односно општините.

Првата локална дебатна дискусија на тема „Институциите во Северна Македонија: клучните предизвици на гранките на власт“ се одржа на 22 март, 2021 година со граѓан(к)и од градот Тетово и регионот, и имаше цел да ги вклучи граѓан(к)ите во дебатна дискусија за запознавањето со гранките на власта; работата и функцијата на главните институции во земјата. Во првиот дел од дискусијата граѓан(к)ите најнапред дискутираа меѓусебно за нивните ставови и мислења врз база на неколку прашања поставувани од модераторка. Покрај предложените решенија и препораки, тие формираа и прашања за вториот дел од настанот, со цел да имаат можност да постават прашања на експертката од областа.

Генералниот заклучок е тоа дека степенот на доверба во институциите во Република Северна Македонија е низок, односно граѓаните имаат мала доверба во однос на работата на сите (три) власти - извршна, законодавна, судска). Главната загриженост е во тоа што во денешно време институциите не се карактеризираат со меѓусебна комуникација и соработка, туку со принуди и негативни влијанија поттикнати од партиски преопределувања. Парламентот треба да е оној кој ја контролира владата, но во реалност е спротивно. Владата е онаа која ги изготвува сите закони, без претходна соодветна анализа, а парламентот само ги следи нејзините чекори и ги прифаќа нејзините активности. Покрај парламентот, тие сметаат дека и судот се наоѓа под капата на владата. Она што беше истакнато како релевантно од страна на учесниц(чк)ите е тоа што вработените во институциите не можат да ги поделат приоритетите, односно ги ставаат нивните потреби пред потребите на јавноста.

5 https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI_PPT_MKD_Public_FINAL.pdf?fbclid=IwAR0JbbfCx-xkUmLzkSArp6MRWgtwZQ5x3Dzc9WSddPAPFCPMgGUUM487PaQ

6 <https://www.ndi.org/sites/default/files/MK%20REAPPS%20%202021%20public.pdf>

7 <https://meta.mk/anketa-gra-anite-i-natamu-se-mnogu-nezadovolni-od-rabotata-na-avnata-administraczi-a/?fbclid=IwAR0DrQF53Hz-lhYpoc-4fWzqggu06Duy16QTIIdVnQpphv7qXED-Lseg3-v78>

8 <https://www.thinkforeurope.org/news/public-perceptions-of-service-delivery-in-the-western-balkans-are-on-the-rise?fbclid=IwAR23DvQVw3yc6GbdHZFBWJ90c6T5gcTaqFPJDR5kezcvl-yIB5wm3g8825kM>

9 <https://www.thinkforeurope.org/news/providers-of-administrative-services-need-to-regularly-reveal-the-content-of-feedback-by-citizens?fbclid=IwAR3DGwWQz5QhUB00mWk9lkBD-qC0mkPfkqOST4rmfp40FaJWIMmzwS-nmxC8>

Учесниц(чк)ите сметаат дека властите во Северна Македонија испорачуваат разочарувачки резултати, а поради тоа и степенот на доверба во нив е низок. Тие сметаат дека причината поради тоа што е изгубена довербата во институциите е тоа дека услугите кои институции ги нудат а за кои граѓан(к)ите плаќаат даноци не се соодветни и сразмерни. Воедно услугите ретко ги добиваат навремено. Како причина за оваа појава беше потенцирано тоа дека јавната администрација е пренатрупана со вработени, платени се од државниот буџет кој сите го полнат, а сепак не ја извршуваат нивната функција, со што предизвикуваат висок степен на незадоволство кај граѓан(к)ите.

Учесниц(чк)ите сметаат дека треба да има воспоставена добра комуникација меѓу граѓан(к)ите и овие институции, бидејќи комуникацијата која веќе постои не соодветствува со нивните потребите и не е транспарентна. Исто така покрај несоодветната комуникација со граѓан(к)ите, недостасува и комуникација помеѓу институциите и политичарите. Ова е особено потенцирано во процесите на донесување закони или мерки, односно ситуациите кога се доведува до блокада од неколку политички партии за донесување на одредени политики. Оваа некомуникација, особено во ситуации кога е потребно брзо одлучување, пример за време на пандемија, доведува до тоа граѓан(к)ите да бидат лишени од мерките кои се потребни за доброто на општеството.

Според граѓан(к)ите, освен не соодветната комуникација со граѓан(к)ите, недостасува и меѓусебна комуникација на институциите и политичарите. Ова особено е потенцирано во процесите на донесување закони или мерки, односно ситуациите кога се доведува до блокада од неколку политички партии за донесување на одредени закони или мерки.

Понатаму, како предизвик беше посочена и работата на судовите. Беа наброени неколку предизвици со кои се соочува судството како одолговлекување на постапките и предметите; корупцијата; нема воедначеност на донесување на судските одлуки; недостатокот на кадар меѓу кои и записничари. Исто така, работата на судиите не е на задоволително ниво, како на пример работата на судиите поротници кои несериозно ја извршуваат нивната работа. Учесниц(чк)ите сметаат дека судските одлуки не се објективни туку субјективни при што работата и квалификациите на голем број судии со доведува во прашање. Покрај напорите за транспарентност и непристраност на судиите, не можат да се видат подобрувања. Иако постои посебен орган надлежен за оценување и следење на професионалноста на судиите – државниот судски совет, сепак учесниц(чк)ите сметаат дека дури и овој орган е претежно деградиран заради партиската определеност на одговорните вработени.

Друг предизвик кој беше идентификуван е капацитетот на институциите, односно неквалификуваниот кадар со кој располагаат. Преку ова се гледа дека има голем недостаток на капацитет наспроти квантитетот на вработени. Исто така, тие сметаат дека голем дел од вработените во јавниот сектор се вработени поради партиска припадност при што се доведува до пренатрупеност на институциите. Дополнително, голем број вработени во јавната администрација се занемарени, односно се лишени од можности и обуки предложени за унапредување и подобрување во нивното поле.

Политизацијата на институциите е следниот предизвик кој го идентификуваа граѓан(к)ите. Секогаш кога има промена на власта има и промена на вработените или пак носители на проекти, при што доаѓа до спроведување на мерки или проекти според интересот на партијата која е на власт, наместо според интересот на граѓан(к)ите. Ова претставува уште една причина поради која граѓаните немаат доверба во институциите.

Покрај тоа, друг проблем кој беше посочен, особено од младите, е тоа што тие не знаат кои се процесите на кои би можеле да реагираат за промена и подобрување на овие негативни состојби. Дополнително, сметаат дека тие не се доволно запознаени со нивните права, со нивното право за пристап до информации, како да учествуваат или да пријават незадоволство од функционирањето на институциите. Поврзано со начинот на кој можат тие да реагираат, учесниц(чк)ите потенцираат дека интернет-страната на самата општина, во конкретниот случај општина Тетово, не е функционална. Во современиот свет, сите податоци и информации може да се пронајдат на интернет-страниците, но нефункционалноста на современите начини за информирање ја укажува и неподготвеноста на институциите во модерната ера, но истовремено укажува и на непристапноста и нетранспарентноста на локалните власти.

Клучните прашања кои беа поставени како дилеми од страна на учесниц(чк)ите во оваа дискусија на кои треба да се посвети поголемо внимание за истите да бидат адресирани во иднина беа:

1. Како може да се ублажи непотизмот од државните институции во однос на процесот на вработување?
2. Што може да се направи да се врати системот на заслуги?
3. Колку може да им се дозволи на младите да имаат влијание при донесувањето на одлуки?
4. Колку се земаат предвид препораките на невладиниот сектор во однос на државните институции?
5. Колку треба да се обвинат самите институции за злоупотреба на нивните функции?
6. Како може да се отстрани влијанието на политиката во судството?

За надминување на дискутираните предизвици, беа дадени и препораки. Образованието на младите генерации е од клучна важност, а воведувањето на реформи во образовниот систем се смета како основа за понатамошно здраво функционирање и организирање на властите. Покрај тоа, потребно е и реформирање на демократскиот систем, со поголемо учество на граѓан(к)ите во реформските процеси. Потребна е и поголема транспарентност во однос на работата на институциите, како и зголемен степен на мониторинг на истата работа за да се избегнат дополнителни компликации. На крај беше заклучено, дека е потребно младите да се изборат за реформи во системот на власта и поголема почит спрема нивните фундаментални права, како што се нивното учество во процесите на донесување одлуки.

Клучните заклучоци и препораки од дискусијата:¹⁰

1. Меѓу-институционалната соработка е слаба, а дополнително влијание има и партизацијата во јавниот сектор
2. Службите на институциите не се соодветни и сразмерни со она што граѓан(к)ите го очекуваат и заслужуваат.
3. Пропустите во судството како недоволен и непрофесионален кадар и работата на судиите придонесува кон недоверба во судската власт.
4. Ненавремено ажурирање на информациите и неследењето на современите начини на информирање укажуваат на неподготвеност на институциите и општините за прилагодување со современите методи на комуникација.
5. Поголема транспарентност во однос на работата на институциите, како и зголемен степен на мониторинг на нивната работа.

ДОБРОСОСЕДСКИ ОДНОСИ И ЕУ ИНТЕГРАЦИИ: ДО КАДЕ СМЕ И НА КАДЕ СЕ ДВИЖИМЕ?

Периодот 2018 -2020 година, беше обележан со значајни политички настани што влијаеа на нашите соседски односи, особено со Република Бугарија и Република Грција. Договорот од Преспа што е потпишан со Грција и Договорот за добрососедски односи со Бугарија предизвикаа бројни разговори и дебати на политичката сцена и ги поделија мислењата на граѓан(к)ите. Според истражувањето спроведено во 2019 година - 55,8% од граѓаните сметаат дека Договорот од Преспа не треба да се спроведува без оглед на исходот од последниот самит на Европскиот совет, додека 33,2% сметаат дека треба да се спроведе.¹¹ Според анкетите спроведени во јуни 2020 година - 29% од граѓаните се противат на договорот, а 33% го поддржуваат. Сепак, важно е да се напомене дека на 25% не им се допаѓа, но веруваат дека тоа беше потребно.¹²

Кога станува збор за Договорот за добрососедски односи со Бугарија, според анкетата спроведена во 2018 година, 52% од граѓан(к)ите имале позитивно мислење за Договорот за добрососедство наспроти 34% кои имале негативно мислење за договорот.¹³ Мислењата за договорот почнуваат да се менуваат и неговата важност се зголемува, што се покажува во анкетата спроведена во јуни 2020 година, кога 29% веруваат дека Бугарија се обидува да добие поени од сопствениот народ, но не може да стави вето на нашиот прием во ЕУ и дека нашата земја не треба да се грижи премногу за овие барања. 28% сметаат дека треба да бидеме многу загрижени за бугарските барања, бидејќи тоа може да предизвика проблеми при пристапувањето кон ЕУ, затоа треба да се обидеме да постигнеме заеднички договор, додека 30% треба да бидат многу навредени од бугарските барања и не треба да преговараме за нив, дури и ако тоа држи надвор од ЕУ.¹⁴

Отворањето на преговорите за пристапување во ЕУ беше одложено многу пати, што исто така предизвика разговори за можните алтернативи. 65,3% сметаат дека иако не ни е даден датум за отворање на пристапните преговори, ние треба да продолжиме со реформите без оглед на одлуките на ЕУ.¹⁵ Но, според анкетата спроведена во март 2021 година, само 26% од граѓан(к)ите сметаат дека ЕУ ја поддржува земјата.¹⁶

Втората локална дебатна дискусија на тема **„Добрососедски односи и ЕУ интеграција: до каде сме и на каде се движиме“** се одржа на 15 април, 2021 година со граѓан(к)и од Источниот и Југоисточниот плански регион на земјата и беше со цел да ги вклучи граѓан(к)ите во дебатна дискусија за процесот на евроинтеграција и можностите на државата. Во првиот дел од дискусијата граѓан(к)ите дискутираа меѓусебно за нивните ставови и мислења врз база на неколку прашања поставувани од модераторка. Покрај предложените решенија и препораки, тие смислија и прашања за во вториот дел да имаат можност да ги постават на експертката од областа.

11 <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2019/12/Stavovi-za-aktuelnite-sluchuvanja-izborniot-sistem-i-doverbata-vo-partiite.pdf?fbclid=IwAR2rk9ZhdKccZNCNRBBYKOsGbZeaagPy-cHOgn-LaairGXcpSPNogTKKNOVI>

12 https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI_PPT_MKD_Public_FINAL.pdf?fbclid=IwAR0JbbfCx-xkUmLzKsArp6MRWgtwZQ5x3Dzc9WSddPFAFCPMgGUUM487PaQ

13 https://www.iri.org/sites/default/files/iri_macedonia_july_2018_poll_public_final.pdf?fbclid=IwAR0ftO-M1bClGvYKsm9Ui35hyJp8GhxCeYPfGxng04Jf5rAV1_3J4UimSg4

14 https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI_PPT_MKD_Public_FINAL.pdf?fbclid=IwAR0JbbfCx-xkUmLzKsArp6MRWgtwZQ5x3Dzc9WSddPFAFCPMgGUUM487PaQ

15 <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2019/12/Stavovi-za-aktuelnite-sluchuvanja-izborniot-sistem-i-doverbata-vo-partiite.pdf?fbclid=IwAR2rk9ZhdKccZNCNRBBYKOsGbZeaagPy-cHOgn-LaairGXcpSPNogTKKNOVI>

16 <https://www.ndi.org/sites/default/files/MK%20REAPPS%20%202021%20public.pdf>

Генералниот заклучок од дискусијата е тоа дека интеграцијата на Република Северна Македонија во меѓународните структури не е нов процес, туку е долгорочна борба на реформи и ветувања. Условите врз кои се раководи влезот на државата во Европската Унија постојано се реструктурирани, отежнувајќи го процесот. Истите услови пак влијаат и врз перцепцијата и желбата на граѓан(к)ите за интеграција на земјата во ЕУ. Граѓан(к)ите сметаат дека менталитетот на нашето општество, како и недоволната информираност од страна на институциите се едни од главните причини поради кои државата стагнира и не може да стане дел од меѓународните сојузи.

Учесниц(чк)ите сметаат дека како загрижувачко е тоа што покрај долготрајниот процес, голем дел од граѓан(к)ите сеуште не се запознаени со процесот на евроинтеграција, постапките кои треба да се превземат, зошто се трудиме да си обезбедиме членство а и како ќе влијае тој процес врз нив и државата. Тие сметаат дека јавноста не е доволно информирана од страна на институциите и медиумите за тоа што значат некои важни елементи во процесот на пристапување, бидејќи во повеќето ситуации на јавноста не и е јасно зошто се потребни одредниците во процесот на пристапување, термините или пак придобивките од целиот процес.

Поради недостаток на квалитетна комуникација односно површното комуницирање на активностите и процесите од страна на институциите, како и нивната селективност врз основа на тоа што ќе биде објавено за јавност а што не, општеството губи доверба во нивната работа. Има доста сектори каде има значителен напредок во процесот, но тие се недоволно презентирани во јавноста. За време на дискусијата се истакна и важноста на ИПА фондовите, на тоа дека треба да има поголема ефикасност од страна на институциите и државата за поголема искористеност на овие фондови и приближување кон населението, односно општата јавност да ја сфати вредноста на ИПА фондовите и нивните бенефити за граѓан(к)ите. Дополнително, се смета дека менталитетот на општеството не е соодветно подготвен да биде дел од Европска Унија, токму поради причината на необјаснување и неинформирање за процесот на пристапување.

Граѓан(к)ите сметаат дека треба поголема комуникација и информација од страна на институциите за напредокот на земјата но и важните елементи и степени на процесот на пристапување во Европска Унија.

Понатаму, во однос на младите, тема која беше доста дискутирана за време на настанот, беше потенцирано дека е потребно да им се обезбедат повеќе можности за да може да се врати желбата да останат во државата. Нивото на миграција на младите во странство поради образование, економски причини, но и партизацијата на државата се зголемува секоја година. За да може на младите да им се обезбеди поволна општествена атмосфера, потребно е да се направи анализа на институциите. Преку анализата ќе се докаже кои сектори работат, што правиме правилно и каде има недостатоци, за да може тие да ги надминеме, наместо само да ветуваме нови можности. Дополнително, социјалното претприемништво е една клучна алатка преку која младите можат да придонесат во општеството и во целиот евроинтегративен процес, значи целата европска интеграција да овозможи младите преку бизнис центрите и преку социјалното претприемништво да можат да ги застапуваат своите интереси како млади претприемачи.

Покрај недостатоците на ниво на држава, како дополнителна причина која влијае врз процесот, учесниц(чк)ите ја истакнаа и самата Европска Унија. Постои евроскептицизам и незадоволство во нашето општество бидејќи од страна на Европската Унија постојано се даваат декларативни заложби и има дополнителни барања кои треба да се исполнат за земјата да стане членка на Унијата, а во целиот процес земјата релативно малку се посветува кон она што е потребно и приоритетно во внатрешен план. Дополнително, учесниц(чк)ите сметаат дека во низата критериуми кои што треба да се исполнуваат, како на пример политичките критериуми (владеењето на правото, човековите права, стабилноста на институциите, почитување и заштита на малцинствата) и економските критериуми, недостасува суштинско исполнување од страна на нашата држава. Државата е отворена да ги прави сите реформи кои Европската Унија ги налага, но само про-форма, а не поради тоа што тие реформи се неопходни за функционалноста на општеството. Од друга страна пак, иако државата е отворена да ги прави тие реформи, истиот напор и одговор не е возвратен од страна на самата ЕУ. Токму поради тоа државата треба да го задржи својот интегритет и суштински да се залага за подобрување на сите сфери од општеството во внатрешен план за да може да продолжи кон исполнување на меѓународните приоритети и барања.

За добрососедските односи со земјите членки Грција и Бугарија, од личните искуства, учесниц(чк)ите укажаа на соработка и комуникација помеѓу граѓан(к)ите, надвор од официјалните документи. Меѓуграничните градови, како што е Гевгелија, имаат соработка во економската сфера со градови од Грција, односно бизнис соработка која е значајна и за двете држави, а пак пред бугарската блокада, пример од градот Делчево, имале поволна комуникација и соработувале на проекти со училиштата и читалиштата во Бугарија, особено со проекти финансирани од страна на Еразмус+ програмата. Учесниц(к)ите сметаат дека негативните политики односно надворешната политика не смее да има влијание врз интегративните процеси и врз соработката која ја имаат земјите, бизнисите и училиштата меѓусебно. Лошото влијание дополнително би можело да ги влоши економските и финансиските придобивки од меѓуграничната соработка.

Понатаму, како дел од уназадувањето на работата на институциите беше истакната и партизацијата, која во Северна Македонија масовно е присутна и во јавниот и во приватниот сектор. Според учесниците не постои минимален консензус и свесност околу прашањето за партизација па така потребна е поголема одлучност од страна на политичките субјекти да ја постават департизацијата како врвен приоритет на која треба да работат. Истотака, самите граѓан(к)и треба да прават поголем притисок и да бидат гласни за реализација на нивните права.

Клучните прашања кои беа поставени како дилеми од страна на учесниц(чк)ите во оваа дискусија на кои треба да се посвети поголемо внимание за истите да бидат адресирани во иднина беа:

1. Како да се реши партизацијата во целиот систем во државата, особено во образованието?
2. После блокадата со Бугарија која доста влијае во зголемувањето на евроскептицизмот, како да го вратиме јавното мислење на пат на намалување на евроскептицизмот и зголемување на јавната поддршка?
3. Како да го вклучиме младиот кадар со нивните идеи а со тоа да го спречиме најмногу надворешното иселување?
4. Како да се спречи влијанието на негативните билатерални политики врз меѓуграничната соработка?
5. Дали вклучувањето на европски историчари, отварање на архиви и документи во други европски земји би било можно решение за поместување на работите? Дали ЕУ има желба да ја убеди Бугарија да го прифати тоа?
6. Каде во поглавјата кои треба да се отворат со ЕУ сме најслабо оценети или одиме назад?

Стапките за влез во ЕУ секоја година се покомплицирани, затоа е потребен осврт кон важните сектори и приоритети на државата во внатрешен план, за да се продолжи кон исполнување на меѓународните барања и приоритети. Но и покрај недостатоците, имаме и поволни резултати кои често се занемаруваат, а за кои граѓан(к)ите понекогаш и не знаат во кои области сме имале позитивен напредок, токму поради таа неинформираност и недостапност на институциите до пошироката јавност. Европската Унија покажува напори да ја надмине блокадата поставена од неколку земји членки, но можноста за компромис сеуште не е обезбедена. Земјата има области во кои покажува голем напредок и развој, како и предели во кои е потребно да се обрати поголемо внимание. Сепак, останува фактот дека е потребна поголема заложба, политичка волја и внимателност да се работи на напредокот во многу важни сектори како што се демократијата, владеењето на правото и животната средина.

Клучните заклучоци и препораки од дискусијата:¹⁷

1. Постои евроскептицизам и незадоволство од декларативните заложби и дополнителните барања од страна на Европска Унија во евроинтегративниот процес на Северна Македонија.
2. Осврт кон важните сектори и приоритети на државата на внатрешен план за да може да се продолжи кон исполнување на меѓународните барања и приоритети.
3. Поголема информираност и транспарентност за евроинтегративниот процес и постигнувањата на државата и дејностите на институциите до граѓан(к)ите.
4. Поголемо вклучување и искористување на ИПА фондовите и создавање кадар за пишување и водење проекти.
5. Елиминацијата на партизацијата во јавните институции но и во приватниот сектор.
6. Негативните билатерални политики да не влијаат врз интегративниот процес и меѓуграничната соработка.

ДЕМОКРАТСКОТО ОПШТЕСТВО ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ПРЕДИЗВИЦИТЕ СО КОИ СЕ СООЧУВА

Образованието претставува клучен начин преку кое општеството се надоградува и развива. Преку квалитетно образование генерациите се едуцираат за правата, законите и заштитата на своите, но и правата на другите, при што се придонесува кон запознавање и на домашната култура и вредност, но и на европската култура и вредности. Со самото воведување на реформи и промени во образованието, но и во другите делови на општествениот живот, може да се очекува голем напредок и чекор напред кон процесот на европеизација.

Како и во минатото, мнозинството граѓани мислат дека жените и мажите имаат еднакви услови да напредуваат во политиката и на работното место.¹⁸ Во исто време, повеќето жени се уште ја извршуваат улогата на негуватели почесто од мажите и поминуваат повеќе време вршејќи неплатена домашна работа. Оваа ситуација е уште повеќе засилена со пандемијата што значително го зголеми времето што жените го поминуваат на домашните работи и грижата за децата.¹⁹

Третата локална дебатна дискусија на тема „Демократското општество во Северна Македонија и предизвиците со кои се соочува“ се одржа на 7 мај, 2021 година со граѓан(к)и од Охридскиот и Струшкиот регион, и имаше цел да ги вклучи граѓан(к)ите во дебатна дискусија за процесот на евроинтеграција и можностите на државата. Во првиот дел од дискусијата граѓан(к)ите најнапред дискутираа меѓусебно за нивните ставови и мислења врз база на неколку прашања поставувани од модераторка. Покрај предложените решенија и препораки, тие смислија и прашања за во вториот дел да имаат можност да ги постават прашања на експертот од областа.

Прашањето за родова еднаквост е тема која се почесто се споменува на светско ниво. Учесничките истакнаа дека голем дел од жените се чувствуваат како да живеат во сенките на мажите, и покрај вложување на големи напори да ги надминат сите стереотипи и да се вклучени во демократското општество. Независно од тоа што постои законска регулација за вакви прашања, мнозинството примери од реалниот живот го покажуваат спротивното. Случаи како дискриминација на работно место поради полот, личните прашања за креирање семејство и неможност да се пријави насилство поради тоа што никој нема да верува и многу други ја докажуваат супериорноста на мажите во општеството. Беше истакнато дека е потребно да се превземат акции кои би загарантирале промена во општеството во однос на родовата еднаквост.

Учесниц(чк)ите истакнаа дека има и позитивни примери кои го покажуваат успехот на жените и нивното пробивање низ текот на годините. Нееднаквоста е перцепција на индивидуалноста и не треба сите да се ограничуваме и адаптираме според туѓото мислење. Постојат голем број примери кои докажуваат дека жените можат да стигнат до високи позиции, односно вложениот труд им е ценет. Самата концентрација на нееднаквостите, без да се преземе акција, нема да ја промени актуелната состојба. Кога индивидуалниот поглед и начин на размислување ќе се отвори кон модерните промени и колективната свест ќе може да се прилагоди на иститие.

18 https://www.iri.org/sites/default/files/iri_n_macedonia_february_2020_poll_presentation.pdf

19 https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2020/09/rga_the%20impact%20of%20covid-19_nm_eng_final_2020_09_29-min.pdf?la=en&vs=2420

Се истакна и зголемениот степен на миграција од страна на младите, најчесто поради желбата за надоградба и обезбедување на поголем успех. Надоврзувајќи се на пропустите во комуникацијата, незадоволството од работата на државните институции како и партизацијата, голем дел од младите сметаат дека нема да си ја озбебедат иднината која ја замислуваат со останување во државата. Доколку овие пропусти не се надминат, може да се очекува уште поголем степен на миграција, не само од страна на младите туку и од другите генерации. Потребни се реформи во самата држава кои ќе се насочат кон стабилизирање најпрво на образовниот систем, а потоа да овозможат поголеми можности за вработување и унапредување.

Според граѓан(к)ите, доколку не се приближиме на стандардите на земјите членки на Европска Унија и се овозможи таков начин на живот, ќе продолжи да има одлив на мозоци, особено кај младите генерации.

Граѓан(к)ите го споредуваат животот во државата со животот во другите земји членки на Европска Унија, и сметаат дека доколку не се приближиме до тие стандарди и се овозможи таков начин на живот, ќе продолжи да има одлив на мозоци, особено кај младите генерации. Новите генерации имаат се поширок спектар на идеали и цели за кои државата треба да пронајде начин да станат реалност.

Долгогодишните напори на државата за влез во ЕУ предизвикаа сомнежи помеѓу властите и граѓан(к)ите. Важно прашање кое треба да се постави е дали е македонскиот народ е спремен да стане дел од европската заедница и европската култура. Учесниц(чк)ите сметаа дека менталитетот и самиот степен на спремност се доста далеку од она што се бара и очекува. Дали е тоа поради тоа што менталитетот е до некаде заостанат или пак постојано се потценуваме и споредуваме со другите европски држави? Културата и практиката на секојдневието на граѓан(к)ите варира помеѓу држави, поради тоа не може државата да зависи само од исполнувањето на туѓи цели и валидација. За да може да се подобри оваа состојба голем удел има образованието, како темел на култура и развој на менталитетот. Во државата фали соодветна едукација, систем кој ќе ги упати децата уште од најмлада возраст кон развој во општеството. Образованието треба да е систем кој ќе развива визии и аспекти и конечно ќе го спречи постојаното потреба да бидеме прифатени од други. Децата уште од најрана возраст треба да бидат запознаени со нивните фундаментални права и слободи, да знаат да ја адресираат и согледаат неправдата на прво место. Кога најмладите ќе ги научат потребните доблести и овозможени прилики за нивната иднина нема да бидат ограничени на прифаќањето од други. Коренот на саморазвивање и надоградување се наоѓа во едукацијата, како систем кој овозможува спознавање на нови методи на размислување и проширување на целосната слика.

Клучните прашања кои беа поставени како дилеми од страна на учесниц(чк)ите во оваа дискусија на кои треба да се посвети поголемо внимание за истите да бидат адресирани во иднина беа:

1. Предизвиците во меѓуетничките односи? Како може да се подобрат истите?
2. Дали во државата имаме општество кое има европски вредности? Зошто истите луѓе кои живеат на запад кога доаѓаат тука ги прекршуваат сите правила? Дали сме создале европска култура во државата?

Клучните заклучоци и препораки од дискусијата:²⁰

1. Партизацијата во државата и малите расположливи ресурси за унапредување – причини за иселување на стручниот кадар и младите.
2. Реформите и промените во образованието доведуваат до напредок и чекор напред кон процесот на европеизација на општеството.
3. Потребно е спроведување на законската рамка, превземање на акции кои би загарантирале промена во општеството во однос на родовата еднаквост.
4. Губење на довербата во демократскиот систем поради самостојното одлучување на политичките етнители без вклучување на граѓан(к)ите во процесите на креирање политики.

ЕКОНОМИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ЕФЕКТИТЕ НА COVID-19 ПАНДЕМИЈАТА

Кризата со КОВИД-19 уште повеќе ги продлабочи нееднаквостите и имаше негативни социо-економски секундарни влијанија врз многу граѓани.²¹ Според анкетата спроведена во јуни 2020 година за перцепциите на граѓаните за КОВИД-19 и ефектот врз економијата, 80% од испитаниците одговориле дека нивната работа е безбедна, а 76,2% од нив се сигурни во приходите од нивната работа. Сепак, 79% од испитаниците веруваат дека многу луѓе ќе ја загубат работата поради пандемијата и 88% веруваат дека земјата ќе влезе во економска криза.²² Во исто време, според анкетата спроведена од UNWomen, 47% мажи и 46% жени рекле дека кризата им го намалила обемот на работа, без загуба на работа. 69% од сопствениците на бизниси рекле дека пандемијата има негативно влијание врз нивниот бизнис, а 12% хонорарни преведувачи или сопственици на бизниси рекле дека биле принудени да престанат да работат или да го затворат својот бизнис. Сопствениците на бизниси во урбаните средини претрпеа поголеми негативни влијанија врз нивните бизниси, додека ниту еден од сопствениците на бизниси во руралните области не престана да работи поради КОВИД-19. Жените изгубиле повеќе од мажите кога станува збор за приходите од пензии, социјални плаќања, дознаки и поддршка од семејствата и Владата.²³

Пандемијата КОВИД-19 го опфати целиот свет без никакви исклучоци. Покрај тоа што стави голем број на животи во опасност, пандемијата насочи голем удар кон економскиот сектор. Како најзасегнати групи во 2020 година се покажаа малите бизниси. Првата реакција во однос на мерките кои треба да се превземат беше да се одржи континуитет кој ќе даде сигурност и можност да се планира со време. Необезбедувањето на оваа сигурност, предизвика до поголем пад. Илјадници изгубија работа токму поради лошиот фокус.

Четвртата локална дебатна дискусија на тема „Економијата во Република Северна Македонија и ефектите на КОВИД – 19 пандемијата“ се одржа на 27 мај, 2021 година со граѓан(к)и од Скопје и Скопскиот регион, и имаше цел да ги вклучи граѓан(к)ите во дебатна дискусија за пандемијата КОВИД-19 и ефектите кои таа ги предизвика на долг рок и кои се можностите за да ги надминеме. Во првиот дел од дискусијата граѓан(к)ите најнапред дискутираа меѓусебно за нивните ставови и мислења врз база на неколку прашања модерирани од модераторка. Покрај предложените решенија и препораки, тие смислија и прашања за во вториот дел да имаат можност да постават прашања на експертите од областа.

Главни заклучоци се дека иако пандемијата е сега во пад, економската криза не се опоравува со ист тренд. Учесниц(чк)ите сметаат дека не треба примарниот план да биде зголемување на даноците кои ќе предизвикаат дополнителен товар, туку фокусот треба да се прелоцира кон сивата економија. Мерките за воведување на даноци како излез од кризата би можеле да бидат ефикасни доколку би биле вметнати уште од самиот почеток, но сега нивната функција нема да биде иста. Сега треба да се фокусира на опоравување, треба да се стимулира активност, треба да излеземе од кризата, а не да се фокусираме на даноци. Во ситуација сме кога мора да се обезбедат фискални средства. Ефикасноста која се зголемува преку намалувањето на расходите беше реализирана но е многу скромна.

21 <https://pubdocs.worldbank.org/en/719631588144239708/WB-RER17-The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-Outlook-%D0%9C%D0%9A.pdf>

22 <https://mcms.mk/images/docs/2020/sostojba-so-kovid-19-krizata-2020.pdf>

23 https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20deca/attachments/publications/2020/09/rga_the%20impact%20of%20covid-19_nm_eng_final_2020_09_29-min.pdf?la=en&vs=2420

За време на дискусијата се истакна дека при креирање на мерките потребно е да се размислува на тоа што ќе влијае во долг рок, не само да се превземе најлесната мерка која ќе направи краткорочна промена. Потребно е да се направат мерки кои ќе овозможат рамнотежа и подеднакво ќе ги таргетираат сите бизниси. Според учесниц(чк)ите, досегашните мерки биле повеќе освртени на помош и вадење на оние кои се најповредени, сметајќи дека големите фирми би можеле самостојно да се издигнат. Голем дел од пропустите се базираат на неизвесноста на развитокот на пандемијата, која не дозволуваше да се планира навремено.

Кога станува збор за Владата, и како таа се справи со пандемијата, учесниц(чк)ите имаа прилично негативен став. Покрај тоа што Владата овозможувала вклученост и примала предлози, во реалноста тоа немало никаков ефект врз мерките кои ги носеле на крај. Мерките од првите пакети беа маргинални и притоа не се задржувал континуитет, а истите беа релативни а не проактивни. Одговорот на Владата беше со задоцнување, при што после четвртиот и петтиот сет мерки се забележа некој напредок. Со самото тоа што владата каснеше со рекацијата и со набавката на вакцините, се намалуваше довербата и нивото на сигурност помеѓу граѓан(к)ите. Само конзистентни мерки, добро планирање и навремено реагирање би можеле да придонесат кон некаков излез од оваа криза.

Трба да постојат конзистентни мерки, добро планирање и навремено реагирање кои ќе придонесат кон излез но и справување со кризата која сеуште постои.

Покрај ефектите врз бизнис секторот, пандемијата влијаеше и на индивидуално ниво. Со затворањето на градинките и училиштата, родители на деца под 10 години беа ослободени од работа за да бидат домашни учители. Ова дејство предизвика голем терет, особено на жените, бидејќи беа потребни самостојно да го обезбедуваат детето со секакви материјали со што се отвори и дополнителна грижа во домаќинството. Работодавачот, од друга страна, требаше да ја покрива цела бруто плата за родителите кои беа ослободени без тие да ја вршат нивната работа. Друго, токсично за економијата беше и намалената куповна моќ, како и зголеменото ниво на непродуктивно трошење. Покрај економски ефект, пандемијата предизвика и психолошки терет кој се смета дека тешко ќе го надминеме. Сепак грешките кои сме ги правеле во пандемијата се излезени на виделина, а надежта е дека за во иднина ќе научиме да ги елиминираме. Од друга страна пак, во позитивна гледна точка, беше спомнато дека онлајн просторот претставува нов начин преку кој луѓето можат да започнат или продолжат купо-продажен бизнис. Токму поради мерките кои беа поставени се затворија голем дел од бизниси, кои пак најдоа „спас“ во онлајн просторот, така што и многу млади своите креативни идеи идеи ги поставија како „онлајн бизниси“, што воедно за нив претставува и, колку да е мал, излез од економска криза.

Постои акциски план за сива економија и мерки, но носителите на политиките постојано ги одложуваат. Во однос на најранливите категории, најголем проблем е невработеноста, и основа да се намали оваа сиромаштија е луѓето да имаат пристап до работа. Потребна е и промена во системот за паричен надоместок и социјална заштита, особено во вакви кризни периоди. Иако постојат акциски планови и стратегии, тие не се применуваат. На Владата и се ставени на располагање голем број на механизми кои не ги зема предвид. Непостоењето на политичката волја за имплементирање на мерките, според мислењето на учесниц(чк)ите, предизвикува најголем проблем.

Клучните прашања кои беа поставени како дилеми од страна на учесниц(чк)ите во оваа дискусија на кои треба да се посвети поголемо внимание за истите да бидат адресирани во иднина беа:

1. Како да се помогнат најранливите категории на граѓан(к)и? Како ќе се овозможи вклучување на овие групи на пазарот на труд?
2. Покачувањето на даноците –дали е тоа начин за излез од кризата, или пак е борба со реалноста и сивата економија?

3. Дали мерките донесени до сега од владата се доволни за надминување на кризата и адресирање на оваа состојба?
4. Како би требало владата да постапи да осигурува конзистентност, сигурност и предвидливост за граѓаните?
5. Зошто земјата не доби финансиска помош од Европскиот солидарен фонд?

Клучните заклучоци и препораки од дискусијата:²⁴

1. Континуитет и предвидливост на мерките за адресирање на економската криза како резултат од КОВИД-19 пандемијата.
2. Дигитализација и формализирање на неформалната економија.
3. Проширување на опсегот на економските мерки од владата со цел да се опфатат и најранливите групи во општеството и нивно родово сензитивизирање.
4. Дополнителен фокус од страна на владата во сузбивање на сивата економија и избегнување на дополнителни стресови кај граѓан(к)ите преку покачување на даноци.
5. Воспоставување на систем и процес на креирање политики кој се темели на дијалог, консултација и фидбек, особено во време на економска криза.

